

«Vi lever ikke bare i nåtiden, vi lever også i fortiden og i fremtiden, og disse tre tidsenheter er alltid tilstede i vår daglige omgang med verden.»

Tid for tid

Fenomenet tid får stadig større oppmerksomhet. Etterspørselen etter filosofer og andre som kan sette tiden i sammenheng, er økende. Og mot slutten av dette året kan vi forvente at det hele tar av på alvor.

EINAR ØVERENGET 1. AMANUENSIS I FILOSOFI ØYVIND KVALNES, INFORMASJONS RÅDGIVER

Lørdag 7. august 1999 8:43,

oppdatert 0:16

Alt som har med tid å gjøre, og spesielt med fremtid, vil bli gjort til gjenstand for undersøkelser og debatt. Dette henger selvfølgelig sammen med det forestående tusenårsskiftet. Kulturforskere fremholder som et historisk faktum at tidsbevisstheten øker mot slutten av ethvert århundre. Da er det ikke rart om den er spesielt fremtredende mot slutten av et årtusen.

Tid er kanskje det mest grunnleggende strukturelle fenomen ved mennesket. Derfor vil en refleksjon over dette fenomenet også kunne gi en dypere forståelse av menneskelig praksis. I det siste har tidsproblematikk blitt påtrengende, selv for dem som i utgangspunktet synes å stå mest fjernt fra slik filosofisk tematikk. Kapitalister over hele kloden opplever hvordan tid blir et mer og mer påtrengende fenomen, samt hvor fattig man er på begreper som kan fastholde de erfaringene man gjør seg i den sammenheng.

Millennium-problematikken er noe alle aktører i den digitale verden står overfor. Næringslivet etterspør fremtidsfortellinger for å forberede seg på kommende tider. Man diskuterer virtuelle ressurser og produkter, dataindustrien snakker om sanntid, og man utfordrer lineære strategi- og innovasjonsmodeller. Alt dette er knyttet til fremtidens tilstedeværelse i det menneskelige liv. Holdninger til fremtiden er avgjørende for hvordan aktører i samfunnet klarer seg i tiden som kommer. Det er ikke likegyldig om du har en defensiv eller offensiv innstilling til hva som kommer til å skje. Begrepsbruken forteller om du ser på tiden som noe gitt, eller som et fenomen du kan påvirke. Uansett: Desto rikere begreper du har til å omtale fenomenet, desto større sjanse for å forstå hva som skjer, trekke lærdom av det, og legge planer for fremtiden.

Et viktig spørsmål som melder seg i denne sammenheng, er hvor fremtiden egentlig befinner seg. I en forstand skulle man tro at den befinner seg et sted som per definisjon ikke er tilgjengelig for oss mennesker. Fremtiden er det som til enhver tid ennå ikke er. Allikevel vet vi at det fremtidige er en integrert del av ethvert menneskes liv. Vi lever ikke bare i nåtiden, vi lever også i fortiden og i fremtiden, og disse tre tidsenheter er alltid tilstede, om enn implisitt, i vår daglige omgang med verden.

Fenomenet tid har vært et sentralt filosofisk tema helt siden den antikke tenkning, og mange har opplevd det som har med tid å gjøre som tenkningens største utfordring. Den tradisjonelle filosofiske oppfatning av tid har etter manges mening røtter tilbake til Aristoteles' (384- 322 f.Kr.) definisjon av tid i sitt verk «Fysikken». I henhold til denne er tiden en serie av nå-punkter, og de tre tidsenheter forskjellige typer av «nå» som gjensidig utelukker hverandre. Fremtiden er et nå som ennå ikke er, fortiden et nå som har vært og nåtiden et nå som er.

En slik oppfatning av tid indikerer at tiden er en størrelse som opptrer uavhengig av mennesket. En rekke filosofer etter Aristoteles har imidlertid tatt til orde for at tiden er et fenomen som primært fremtrer med den menneskelige eksistens. Allerede Augustin (354- 430) antydte at tiden primært er et subjektivt fenomen, ikke i den forstand at vi alle har hver vår tid, men at tid ikke kan fremtre uavhengig av den menneskelige subjektivitet. Og den tyske filosofen Immanuel Kant (1724- 1804) hevdet at tiden ikke er noe vi erfarer, men at vi snarere erfarer i tiden. Som en videre utvikling av dette fremhevet filosofer som Edmund Husserl (1859- 1938) og Martin Heidegger (1889- 1976) tiden som det grunnleggende trekk ved vår eksistens. Menneskets måte å være i det nåtidige på er fortidig-fremtidig. I henhold til en slik forståelse av tid består ikke tiden primært av nå-punkter som gjensidig utelukker hverandre, men snarere av tre tidsdimensjoner som inkluderer hverandre. Med andre ord, fremtiden befinner seg i vår daglige omgang med verden.

Fortid, nåtid og fremtid er imidlertid dimensjoner som kan vektlegges forskjellig. Ofte har forskjellige tenke- og væremåter en selvforståelse hvor en av disse dimensjonene inntar et hegemoni, og hvor det blir et problem at de to andre dimensjonene ikke er tilstrekkelig vektlagt.

Ved en rekke universitetsfag er det fortiden som er i fokus. Man kommer med rivaliserende hypoteser om hva som er skjedd og hvorfor. For å forstå ens egen tid og den utvikling som pågår, er det selvsagt viktig å ha forståelse av fortiden. Å være historieløs er en feil som er egnet til å felle ellers gode prosjekter. Men universitetsmiljøene har dessverre en tendens til å være ensidig fortidsrettet. Hvor er de spenstige og kreative ideene om nåtid og fremtid? Bevissthet og kunnskap om fortiden er impotent hvis den ikke knyttes til de to andre tidsdimensjonene. Svært mye intellektuell kraft går til spille når den kun rettes mot det som allerede har skjedd.

I dagliglivet er de fleste av oss nåtidsorientert. Vi er til stede her og nå, og tematiserer verken det fremtidige eller det fortidige. Vi er absorbert i våre dagligdagse gjøremål og refleksjonen melder seg i liten grad så lenge alt går som det skal. Slikt er ikke til å unngå, men fra tid til annen opplever vi at våre implisitte forventninger ikke slår til, og disse opplevelsene er på mange måter selve grunnlaget for en refleksjon over vår måte å være i verden på. Det vi møter i slike situasjoner er imidlertid en forventning om ikke å stoppe opp for å bli oppmerksomme på rammene for vår egen eksistens. Vi skal i stedet «gripe dagen», «leve her og nå» og nettopp ikke la nuets fortidig- og fremtidighet manifestere seg.

Innenfor næringslivet finner vi en tenkning som er fokusert mot det fremtidige. Profitt og inntjening er mål som ligger et sted forut i tid. Her og nå legges planer og strategier for hvordan disse målene skal innfris. En dynamisk, resultatorientert leder lever verken i fortiden eller i nuet. Han har oppmerksomheten rettet mot ting som skal skje når selskapets produkter kommer ut i markedet på den tiltenkte måten. En leder som mangler bevissthet om fortid og nåtid vil i de fleste tilfeller handle blindt. Han vil ha vanskelig for å begripe sammenhengen mellom det han foretok seg i går, det han foretar seg i dag, og det han har bestemt seg for å gjøre i morgen. Uten en helhetsforståelse av tid er det også problematisk å forholde seg til formålet med egne aktiviteter. Profitt er ikke et mål i seg selv, men et middel til å oppnå noe annet. Men hva? En leder som forener de tre tidsdimensjonene i tenkningen sin er best egnet til å svare.

Enhver virksomhet finner på sett og vis sted nå. Men i dette nuet må ikke en av de tre tidsdimensjonene innta et ekskluderende hegemoni. I praksis vil dette si at universitetets fortidsfokus bør suppleres av næringslivets fremtidsfokus, og vice versa. Når utfordringene melder seg og rykker ved den tilvente selvforståelsen, er det viktig at man ikke umiddelbart søker tilflukt i den tid som tradisjonelt har definert ens virksomhet. For å oppnå dette er det avgjørende at vi pleier, utvikler og anvender et rikt begreps-apparat. Her trengs det bidrag fra kreative mennesker med variert og sammensatt kunnskap. Noen mener at fortellerkunst vil bli en av de viktigste beskjeftigelsene i det nye årtusenet. Kanskje det. Personer som kan tøye og utvide hverdagens begreper, leke med ord slik at nye og uventede kombinasjoner oppstår, vil utvilsomt få interesserte tilhørere før, under og etter den forestående nyttårsfeiringen.

Artikkelen kan også leses på nett: <http://www.dagbladet.no/kultur/1999/08/07/173428.html>
Dagbladet © 2004